

hých významoch. Je slobodnejší, bohatší na zmenu a rafinovanejší. Neinšpiruje sa lyrickou piesňou, ale antickou dramatickou formou dialógu s pripojením prednesového chóru (komentátora), ktorý cez cynizmus demaskuje falošný pátos hovoriaceho. Hĺbku a šírku interpretácie Šiktancovej poézie reprezentujú aj podtitulky: *Poézia antitetického, Mágia reči, Metafyzika spomienky*.

Zborník *Tschechisches Barock / České baroko* nebude pravdepodobne patriť (kvôli zahraničnej proveniencii) k bežným titulom na policiach našich odborných knižníc. Je to však zborník, ktorý môžeme českej literatúre i literárnej vede len závidieť. Svedčí nielen o úrovni literárnovedného bádania a interpretácie textov v Čechách a na Morave, ale aj o záujme zahraničnej literárnej vedy o problematiku českej literatúry. Mnohé z pertraktovanej problematiky tohto zborníka rezonuje aj v slovenských súvislostiach: od problematiky ortografických konvencií až po aktualizáciu barokovosti v štýle a barokového životného pocitu v súčasnej literatúre.

Zuzana Kákošová

TSCHECHISCHES BAROCK. SPRACHE, LITERATUR, KULTUR / ČESKÉ BAROKO. JAZYK, LITERATURA, KULTURA. Gertraude Zand / Jiří Holý (Hrsg.). Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien, Petr Lang, 1999. 312 s.

Tschechisches Barock / České baroko – pod týmto (snad až príliš zjednodušeným) názvom se skrýva více než dvacítka studií sborníku vytištěného u příležitosti jubilea výtečného českého (nejen zejména) barokologa, vídeňského profesora Josefa Vintra. Soubor vyšel jako společný vídeňsko-pražský (jazykově německo-český), šířeji středoevrop-

ský počín, jehož cílem bylo soustředit a uveřejnit další výsledky humanitněvědného bádání o časoprostoru, kterého průsečíkem jsou – baroko a Čechy. Neméně oprostěný podtitul *Sprache, Literatur, Kultur / Jazyk, literatura, kultura* naznačuje kolem fenoménu českého baroka tři (soustředné) okruhy vědeckého, především filologického zájmu a zároveň shrnuje (poněkud nepřesně) samotné rozčlenění studií do čtyř oddílů (*Jazyk, Literatura a kultura, České baroko v středoevropských souvislostech a Ohlas baroka v české literatuře*). „*Gerade dieses breite Spektrum, (...)*“, právě tento do šíře rozložený pás zájmu autorů několika generací, vícera národností a různorodých vědeckých zaměření (viz *Vorwort*, s. 7); spektrum, jehož hodnota v současném světě je stále svobodnější a neoddiskutovatelnější (a možná tím méně svobodná a diskutovaná?), a poznatelná nutnost jej nějak pojmenovat a strukturovat mě navádějí a zavádějí k přemyšlování hlubšímu, než je možné i nutné v rámci prosté recenze. Budiž tedy tato alespoň ve svém pozadí o problém titulování, členění a obsazení textu a souboru textů neoprostěna.

Text a jeho předlohy, systémy jazyků, pravopisu, norma a úzus ortografie barokního tisku, rukopisu, opisu, kodifikace interpunkce – to jsou předměty zkoumané v prvních třech studiích sborníku. Průzkum jazyka bible Svatováclavské (Vintrova tématu par excellence) skrze detailní analýzu syntaktického jevu a jeho kořenů v latině a staré češtině (Igor Němec); textologická komparace tisku a opisu Michnovy *Loutny české* (Mirek Čejka), v níž se myslím neprávem věnuje málo pozornosti autoru opisu, „patrně venkovskému kantoru z východních Čech“ (s. 21) Matěji Devotym¹;

¹ Mám tu na mysli například souvislost mezi ním a Matyášem Devotym, heřmaňským učitelem, autorem rukopisného českého kancionálu z roku 1676, uloženého pod příř. č. 23 974 v Okresním muzeu v Chrudimi (více o něm viz Rukověť rukopisů 17. a 18.

a pojednání o středníku a jeho místě ve vývoji české ortografie (*Dušan Šlosar*), vnášející nová úskalí do beztak již problémy zahlcené editologie starší literatury; spojují na metarovině pojmy textová funkce, jazyková funkční synonymie, funkční pojetí jazyka a textu, funkční textologie (možná i proto by se v titulu jim nadřazeného oddílu sborníku mohl vedle *jazyka* objevit i *text*). Dva zbývající příspěvky, které tento oddíl uzavírají, se věnují dvěma jazykově kodifikačním počínům českého baroka: gramatice Rosové, která se stala východiskem studie o možnostech a schopnostech vyjádření referencí a koreferencí v češtině a němčině (Marek Nekula), tedy studie opět šířeji textové; a gramatice Pohlově, představené naopak soustředěně, s obvyklým historickým zázemím a obvyklým akcentem jazykového purismu (Stefan Michael Newerkla) – obě obvyklé však přináší do pohlovské kapitoly, tohoto jen zvolna začerňovaného místa dějin českého jazyka, literatury a kultury, poznatky nové a cenné.

Úvod druhého oddílu obstarávají dvě bridelovské studie, jimž je společné nejen téma, ale i problematika vlivů a paralel literatur a kultur (věčná otázka, na niž se chce – a dá? – najít odpověď jednou pro věčnost...): Světlá Mathauserová hledá styčné body západního a východního myšlení a básnění v Bridelově skladbě *Co Bůh? Člověk?* a v souboru *Trýlístek Jarní* skrze paralely a kontrasty vývoje ruské a české poetiky „skládání“ či „tkaní“ básnického textu, přispívajíc tak k poznání vývoje metodologických uchopení barokního období; Jan Lehár pak opatřuje poznámkami dvě nejnovější interpretace básně *Co Bůh?*

století z muzejních fondů, připravovaná grantovým projektem *Komplexní filologický výzkum jazyka a literatury 17. a 18. století ve středoevropských souvislostech*, který se společně s Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung in Wien podílel na finančním zajištění vyjití tohoto sborníku).

Člověk?, Svatošovu a Vintrovu: první doplňuje a zpřesňuje, dotýkaje se zlehka její tušené vnitřní antinomie, z níž vytěží a nabízí další možná východiska pro uchopení souvislostí Bridela s latinskou literární tradicí; druhou po jejím podrobném představení postupně (škoda že v závěru ne souhrnně) podrobí námitkám, resp. rozdílům smyslu textu Ovidiova a Bridelova. Po Bridelovi básníkovi je ve sborníku pojednán jako básník Komenský; nelze se však neptat, co přinesla deset let stará, pouze do němčiny přeložená studie Zdenka Kožmína, nového...

Pět následujících textů se věnuje druhému zásadnímu literárně-kulturnímu leitmotivu, kterým jsou *hranice* epoch: pomezí humanismu a baroka se věnuje Eduard Petřů ve své další z kapitol o cestopisech, věnované tentokrát osobnosti a dílu Heřmana Černína z Chudenic. Milan Kopecký, Hans Rothe, Jaroslav Kolár a Martin Svatoš sledují vývoj zlomu na opačném konci časoprostoru baroka; zlomu, který se dotýká v podstatě celého 18. století. Milan Kopecký a Jaroslav Kolár nalézají v této době, již je zvykem říkat doba úpadku, zániku baroka, další a další zdroje hodnotné a hodně pozornosti literární historie, byť (neboť) tak znovu a znovu zatěžují otázku vymezení jejího předmětu, tj. slovesně estetického textu. U Milana Kopeckého je to patrné jak z označení analyzovaných textů – popisů dvou velkolepých oslav založení cisterciáckých klášterů ve Žďáru nad Sázavou a v Kutné Hoře jako „Schriften“, tak z interpretace obsahu a smyslu těchto písemností v intencích pojmu „Gesamtkunstwerk“. Jaroslav Kolár nachází „jeden ještě neodhalený pramen české barokní poezie?“ (otazník na konci tohoto titulu si pro sebe kladu spíše nad významem a aktuálností atributu „neodhalený“) v oblasti umění hudebního, konkrétně (speciálně) v prostoru kantorských vánočních písní, jejich textů a provedení, přičemž pátrá po vztazích tohoto intermedialního druhu k folklóru i jiným, podobně pomezním artefaktům (koledy). Hans Rothe

analyzuje rovněž mezioborový literární druh: divadlo, konkrétně jezuitské a krumlovské; podrobně pak jeho působení územní a dosah tohoto působení v oblasti literární a kulturní, jazykové, stylistické, sociální, konfesní, světonázorové... Výsledky tohoto průzkumu opět – jak jinak? – problematizují již značně obnošené tvrzení o temnu českého baroka. Fádnost takového závěru zachraňuje bezesporu cenná příloha, kterou tvoří soupis analyzovaných her. Martinův Svatošův *Koniášův Catalogus librorum haeticorum z roku 1724 – předstupeň jeho Klíče* je dalším nalezeným střípkem, přesně zasazeným do plastického modelu historické mozaiky, aby odhalil strukturu dějin, řád ve změní nejistot a nevědomy. Ličení misionářské činnosti Antonína Koniáše tu pro mne funguje jako pars pro toto českého baroka. V posledním z příspěvků k literatuře a kultuře tohoto období představuje Ludger Udolph Bohuslava Balbína jako „historika země“ (kompozitum „Landeshistoriker“ je v tomto případě těžko k přeložení); jeho příspěvek (stejně jako Balbínovo dílo) má proto přesahy historické a geografické. Postupuje přitom zavedeným způsobem – za sebou následují: životopisný úvod; místo, které bylo Balbínovi přiděleno evropskou a českou kulturou; dějinné pozadí Balbínova života; dobové pojetí vztahů národ, lid, země; výčet Balbínových děl jim se věnujících; analýza jednotlivin (s odkazy k podobným opusům jiných autorů); připomenutí specifik české historicko-geografické problematiky (národnost, jazyk) a samozřejmě Balbínovy *Obrany jazyka slovanského, obzvláště českého*; a závěr, kompletující Balbínův obraz citáty známými („Nedey zahynauti...“), známých (Pešina) i uznávaných (Hejnic).

Ze čtveřice textů zařazených do oddílu *České baroko ve středoevropských souvislostech* dva spojuje problematika homiletické literatury, nahlížená metodou srovnání kázání stejného (a velmi slavného) tématu a různé (územní i jazykové) proveniencie (Michaela Horáková) či odkrývající rétorické podloží

kázání jednoho (slovenského a v Čechách nepříliš známého) autora (Gizela Gáriková); druhé dva se soustředí na slovanský kontext českého baroka: polský (Slavomír Wollman), resp. chorvatský (Radoslav Katičić). Komparativní a stylistické přístupy bývají kritizovány za svou analytičnost, ne-syntetičnost, či spíše synkretičnost. Cena poznatků o vlezřejných česko-rakouských svatonepomuckých a především o pozapomenutých česko-slovenských relacích roste sice povolna, ale jistě. Stejně jako hluboká sonda do počátků chorvatské barokní literatury (s absolutní informační hodnotou pro nezalce literární produkce tohoto slovanského kmene). Hledání společných či vzájemných „vývodů“ českého (slovenského) a polského, potažmo slovanského baroka do kulturních epoch následujících je tématem wollmanovským, jakož i – avšak už v rámci *Ohlasu baroka v české literatuře* – stichovským. Oba, Slavomír Wollman i Alexandr Stich, zasazují své příspěvky do pozadí barokního slavismu připomenutím osobnosti J. Kollára. První pak v tomto prostoru představuje polské, slovansky zaměřené autory a díla. Druhý jej záhy opouští a vydává se na cestu, která má poodhalit intenční zdroje díla K. H. Máchy v kazatelské próze českého baroka, konkrétně pro motiv pomsty, prezentovaný jako klíčový v klíčovém Máchově díle, *Máji*. Ze stále nedostatečně prozkoumaného pole této homiletické (pro některé literární vědce) „polo-literatury“ najednou znovu vyrůstá pramen, od této chvíle při interpretaci Máchova díla nepřehlédnutelný; navíc (jak bylo dokázáno) přesahuje hluboko do století nejen Máchova a Kollárova, ale i B. Němcové, F. L. Čelakovského či V. Beneše Třebízského.

Z textů posledního uvedeného oddílu vyčnívá především zásadní a pronikavá studie Jiřího Holého *Durychovo Bloudění, baroko a Komenského Labyrint*, důkladná interpretační sonda do všech vrstev Durychova díla a širěji myšlenkového a názorového světa průhledem „očí“ baroka; sonda, která jim, kdysi v ději-

nách české literatury tak striktně jiným, prv-
nímu katolickému, druhému reformačnímu,
napodiv umožní společně užít (jeden) obraz
barokního světa. Herta Schmid, jejíž (zejména
versologická) analýza Vrchlického pojmání
husitské (a okrajově i reformační) tematiky se tu
ocitá tak trochu mimochodem (naznačované
vazby k protireformaci, tj. k baroku, vyznívají
spíše formálně), nabízí a zakotvuje možnosti
uchopování Vrchlického (auto)syntetického díla
ve vztahu ke starší české básnické tradici. V zá-
věrečném příspěvku prozkoumává Gertraude
Zand intertextualitu mezi barokními a Šik-
tancovým *Tancem smrti*: prvotně samozřejmé-
mu faktu souvislosti se tu dostává důkazů inter-
pretací (poprvé – v samotném závěru sborníku –
je zde dán prostor definici baroka /s. 295/
konkrétně – a příznačně – z monografické práce
J. Neumanna *Das böhmische Barock*, Videň,
1970). Ta totiž nezůstává u konstatování shod,
ale zakládá na nich hledání rozdílů, a to přede-
vším v samotném textu, méně pak v odlišných
(ač v mnohém podobných) historických kon-
textech. Z textu i kontextu jeví se pak Šiktanc
opravdu jako „barokní“ básník současnosti, který
umožňuje člověku v ní se orientovat.

Na konci sborníku tak lze nalézt spojnic
mezi (českým) barokem a současností, přímkou
možná orientovanou. Dvaadvacet nových
zastavení na ní, ať synchronních či diachron-
ních, ať afirmativně či kontroverzně upevňuje
její podloží a zakládá další mosty. I k baroku
a dnešku slovenskému.

Martina Šulcková

Даниел Крман: ПОДОРОЖНИЙ ЩОДЕН-
НИК (ITINERARIUM 1708-1709). Київ, Ви-
давничний центр „Просвіта“ Видавництва
ім. О. Теліги 1999. 160s.

Hoci sa v práci Vladimíra Sičynského
Чужинці про Україну uvádza jeden z výz-

namných slovenských predstaviteľov baroko-
vého obdobia a autor cestopisu *Itinerarium*
Daniel Krman, ktorý ako vyslanec ružomber-
skej evanjelickej synody začal v roku 1708
svoju strastiplnú cestu za švédskym kráľom
Karolom XII. a podstatnú časť cesty prešiel aj
po vtedajšej Ukrajine, predsa sa ukrajinská
čitateľská i odborná verejnosť doteraz nemala
možnosť zoznámiť s jeho cestopisným denní-
kom v ukrajinskom preklade. Sičynského
práca *Чужинці про Україну* vyšla ako chres-
tomatia učebnice *Вступ до Українського крає-
знавства* v Prahe v roku 1937, neskôr bola
doplnená a rozšírená (Lvov 1938, 1939), v ro-
ku 1942 opäť vyšla v Prahe, v roku 1946 v po-
pularizovanej podobe v Augsburgu, najnovšie
vydanie z roku 1991 je z Lvova.

Preklad Krmanovho *Cestovného denníka*
(*Подорожній щоденник*) sa začína od miesta,
kde sa autor a jeho druh stretávajú so švéd-
skym kráľom v Bielorusku (17. 8. 1708), od-
kiaľ pod patronátom švédskeho vojska odchá-
dzajú na Ukrajinu. V meste Hirka sa prvýkrát
stretávajú s kozáckym hajtmanom Ivanom
Mazepom. Úvodnú časť Krmanovho *Itineraria*
– odchod z Prešova do Bardejova v roku 1708
a potom putovanie cez Poľsko, Prusko, Litvu
a Bielorusko – preklad neobsahuje.

Prekladatelia Krmanovho *Itineraria* sa
sústredili iba na druhú časť cestopisu, ktorá je
v prevažnej väčšine venovaná Ukrajine. Úvodné
slovo k prekladu napísal Ivan Dzjuba, úvodná
štúdia a poznámky sú od Mikuláša Nevrlého.
Je zásluhou prácou prekladateľov Oľgy a Gre-
gora Bulachovcov a redaktora V. Klička, že
prvý preklad vybraných častí cestopisu vyšiel
v ukrajinčine, hoci ukrajinského čitateľa Kr-
manove pohľady na historický, spoločenský,
kultúrny a religiózny kontext nemusia vždy
potešiť. No každý pohľad cudzími očami na
svoju krajinu, spoločnosť a kultúru, hoci je
často limitovaný subjektívnymi vyjadreniami,
ktoré aj u autora cestopisu vyplývajú z prísluš-
nosti k inému kultúrno-historickému, religióz-
nemu a geopolitickému priestoru, treba po-